

Szczecin 29.05.2026

dr hab. Łukasz Tomczak, prof. US
Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Szczeciński

recenzja rozprawy doktorskiej

Lobbing Kościoła katolickiego w Polsce po przemianach ustrojowych 1989 roku

Autor: mgr Artur Ryszkiewicz

Promotor: dr hab. Anna Ratke-Majewska, prof. UZ

Temat pracy przekazanej do recenzji mieści się w przestrzeni badań dyscypliny nauki o polityce i administracji. Autor podjął się trudnego zadania badawczego, na pochwałę zasługuje wybór interesującego badawczo, aktualnego tematu. Nie ulega wątpliwości, iż autor poruszył zagadnienia ważne zarówno z punktu widzenia teorii jak i aktualnej polityki. Efekty badań mogą mieć w tym przypadku duże znaczenie praktyczne. Kościół katolicki miał i dalszym ciągu ma ogromne znaczenie w polskiej polityce i badania na tematy z nim związane zajmują szczególne miejsce w podejmowanych analizach politologicznych. Jedną z cech współczesnych badań jest rozpatrywanie problemów badawczych w ujęciu interdyscyplinarnym. Przedstawiona do recenzji praca posiada tę cechę. Praca przedstawiona do recenzji jest interesująca pod względem badawczym, Doktorant zauważył szczególną rolę i aktywność Kościoła katolickiego w polskim społeczeństwie.

Pytania badawcze

Podział na pytania szczegółowe i odpowiadające im hipotezy pomocnicze przypisane do konkretnych rozdziałów jest bardzo dobrym rozwiązaniem pod względem metodologicznym. Pytanie badawcze wyznacza cel całego projektu naukowego. Powinno być jasne, konkretne i dawać przestrzeń do argumentacji. Główne pytanie jakie stawia Autor rozprawy brzmi: „Jaki zakres miały działania lobbingowe Kościoła katolickiego w Polsce po przemianach systemowych 1989 roku oraz w jakim zakresie akcje te oddziaływały na kształt relacji państwo–Kościół?”. Pytanie jest sformułowane poprawnie.

W odniesieniu do tak określonego problemu badawczego sformułowano pytania szczegółowe: Jak zmieniał się kształt lobbingu Kościoła katolickiego w Polsce na przestrzeni XIX i XX wieku? Na czym polega współczesny model rozdziału państwa od Kościoła w Polsce? Jakie najważniejsze wymiary ma współczesny lobbing Kościoła w Polsce? Jakie rodzaje „miękkiej siły” stosuje Kościół w Polsce w celu realizowania swoich interesów? Jakie pozytywne i negatywne implikacje miał lobbing Kościoła katolickiego dla państwa polskiego? Jakie są możliwe scenariusze redefinicji relacji państwo - Kościół w Polsce oraz jakie będzie miało to implikacje dla kształtu lobbingu Kościoła? Odpowiedzi na te pytania autor zawarł w kolejnych rozdziałach pracy.

Najważniejsze cechy pytania badawczego to jego konkretność, wyraźnie określony problem, weryfikowalność czyli możliwość zebrania danych empirycznych lub tekstów źródłowych, czytelność i zrozumienie, nie ma miejsca na domysły i niejasne interpretacje. Pytanie powinno być ważne z punktu widzenia dyscypliny naukowej. Pytanie badawcze powinno mieć charakter otwierający odpowiedź nie powinna zamykać się w słowach „tak” lub „nie”, nie powinno sugerować odpowiedzi. Wydaje się, że zasady te większość pytań postawionych przez doktoranta spełniają. Z wyjątkiem pierwszego, które nie jest związane z zakresem czasowym pracy. Owszem w tekście autor powinien wyjaśnić jak zmieniał się kształt lobbingu Kościoła katolickiego w Polsce na przestrzeni XIX i XX wieku, ale nie jest to zakres prowadzonych przez niego badań. Problem jest także z ostatnim pytaniem, na które nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi ponieważ jest to raczej część wniosków z przeprowadzonych badań.

Uważam, że doktorant dostrzegł złożoność badanego problemu naukowego i prawidłowo określił cel rozprawy. Celem nadrzędnym było „zbadanie mechanizmów, których używa Kościół w III RP do wywierania wpływu na polskie władze publiczne oraz identyfikacja podstawowych obszarów, w których instytucja ta wywiera wpływ na kształt decyzji politycznych”. Dodatkowo przyjęto szereg celów szczegółowych.

Myślę, że „przedstawienie teoretycznych podstaw lobbingu oraz realizacji swojej agendy przez grupy interesu w ramach porządku demokratycznego” oraz „prześledzenie roli Kościoła katolickiego w polskim systemie politycznym w poszczególnych okresach historycznych” nie powinno być celem szczegółowym, temat pracy dotyczy lobbingu. To dobrze, że autor omówił te kwestie. Nie każda rzecz, którą w pracy należy poruszyć aby wyjaśnić znaczenie samego lobbingu jest celem pracy. Podobnie nie są potrzebne cele: „przedstawienie charakteru relacji państwo–Kościół w III RP”, „scharakteryzowanie ram prawnych relacji państwo–Kościół w III RP” czy „porównanie sytuacji politycznej i

ekonomicznej Kościoła katolickiego w Polsce z pozycją innych Kościołów i związków wyznaniowych”. Praca doktorska nie dotyczy miejsca Kościoła w systemie politycznym czy podstaw prawnych. Mam również wątpliwości czy cel „porównanie obecnej sytuacji polityczno-społecznej Kościoła w Polsce oraz w wybranych państwach świata i próba uchwycenia trendów. – podjęcie próby postawienia przewidywań co do przyszłości charakteru relacji państwo Kościół” mieści się w temacie rozprawy.

Natomiast kolejne cele szczegółowe przyjęte przez doktoranta jak „przedstawienie zabiegów lobbingowych Kościoła katolickiego w ramach instytucjonalnych form dialogu z państwem”, „przedstawienie charakteru zabiegów lobbingowych Kościoła w wymiarze politycznym, gospodarczym i edukacyjnym”, „przedstawienie udziału „strony trzeciej” w realizowaniu interesów Kościoła”, „zastosowanie kategorii „miękkiej siły” do przeanalizowania wybranych mechanizmów wywierania wpływu przez Kościół na władze publiczne i społeczeństwo” czy „zdefiniowanie pozytywnych i negatywnych implikacji działań lobbingowych dla państwa polskiego” są prawidłowe.

Hipotezy badawcze

Hipoteza badawcza to przypuszczenie stawiane w celu wyjaśnienia jakiegoś zjawiska, które wymaga weryfikacji. Aby była poprawna metodologicznie, musi spełniać określone kryteria. Powinna być sprawdzalna musi istnieć możliwość jej empirycznego zweryfikowania, za pomocą przedstawionych faktów musi być możliwość wykazania, że założenie okazało się błędne. Pojęcia użyte w hipotezie muszą być precyzyjne i jednoznaczne. Hipoteza stanowi odpowiedź na postawiony problem badawczy. Powinna być sformułowana prosto, bez zbędnych ozdobników i dygresji, jako zdanie oznajmujące, a nie pytanie. Musi odnosić się do wiedzy, opierać się na istniejących teoriach i dotychczasowych badaniach naukowych.

Autor przyjął hipotezę główną „Kościół rzymskokatolicki w Polsce w celu realizacji swoich interesów wykorzystuje zróżnicowane narzędzia i strategie, które wykraczają poza tradycyjny lobbing legislacyjny, obejmując również formalne i nieformalne działania komunikacyjne (m.in. na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej, edukacyjnej i bioetycznej), zaś wieloletnia koegzystencja z państwem i narodem doprowadziła do wykształcenia specyficznego typu relacji, w ramach której Kościół jest w stanie w wielu przypadkach skutecznie realizować swoje dążenia i aspiracje”. Hipoteza jest bardzo rozbudowana, ale oparta na dotychczasowej wiedzy i wynikach badań.

W nawiązaniu do hipotezy głównej, zostały sformułowane hipotezy pomocnicze. Hipoteza H1.1 „Działania Kościoła zmierzające do wywierania wpływu politycznego

podlegały wielu modyfikacjom w zależności od stosunku władz państwowych (zarówno polskich, jak i zaborczych) do instytucji kościelnej...” nie jest związana z tematem rozprawy, ma charakter historyczny. Jest niepotrzebna. Omówienie tego zagadnienia jest ważne ale nie odnosi się do głównego problemu rozprawy.

Kolejna hipoteza H1.2 „Współczesny model rozdziału państwa od Kościoła w Polsce jest wewnętrznie sprzeczny, przy czym występuje jednoczesna dychotomia między stanem formalnym a faktycznym – deklarowana neutralność światopoglądowa władz publicznych w Polsce może być kwestionowana m.in. w związku z rezygnacją państwa z części przynależnych mu uprawnień, szczególnie w dziedzinie kontroli skarbowej czy brakiem nadzoru nad treścią nauczania religii w szkołach” jest zbyt wieloznaczna, obejmuje kwestie nie związane z tematem pracy. W części jest źle sformułowana.

Hipoteza H1.3 „Lobbing Kościoła katolickiego ma przede wszystkim wymiar instytucjonalny,,” jest poprawna. Z kolei hipoteza H1.4 „Kościół katolicki efektywnie wykorzystuje tzw. miękką siłę...” jest poprawna, choć zbyt rozbudowana i można by z niej wydzielić dodatkowe hipotezy. Hipoteza H1.5 „Pozytywną implikacją lobbingu politycznego w ostatnich trzydziestu pięciu latach był przede wszystkim udział Kościoła w przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej oraz kościelny mecenat nad kulturą, zaś negatywną skutki politycznego klerykalizmu dla jakości demokracji i debaty publicznej oraz religijny nacjonalizm i jego skutki dla polityki historycznej i kulturalnej państwa” jest poprawna.

Natomiast jest problem z hipotezą H1.6 „W związku z przemianami społecznymi i politycznymi w Polsce, prawdopodobnie w perspektywie kilkunastu lat, przyszłość relacji państwo–Kościół ukształtuje się według któregoś z następujących scenariuszy: (1) scenariusz dalszej erozji autorytetu Kościoła; (2) scenariusz modernizacji wewnętrznej Kościoła; (3) scenariusz wsparcia od państwa; (4) scenariusz daleko posuniętej separacji skoordynowanej. W związku z przeobrażeniami społecznymi w perspektywie kilkunastu najbliższych lat Kościół będzie zmuszony zmienić strategię wywierania wpływu politycznego, jednak można założyć, że nie zrezygnuje przy tym z wykorzystania narzędzi prawnych i komunikacyjnych, którymi posługuje się obecnie.” To właściwie nie jest hipoteza. Nie można jej udowodnić ponieważ tekst odnosi się do przyszłości, składa się z wielu części. To może być część wniosków ale dotyczyły by one raczej relacji państwo Kościół niż lobbingu Kościoła.

Metody badawcze

Doktorant wyjaśnił we wstępie rozprawy jakie metody zastosował i uzasadnił ten dobór. Praca posiada w części charakter interdyscyplinarny, wykorzystano w niej metody badawcze

typowe dla prac z nauk społecznych, politologii, jak analizę systemową, metodę porównawczą, analizę instytucjonalno-prawną, metodę decyzyjną oraz metodę scenariuszową.

Praca ma w części charakter historyczny, takie było założenie autora. Natomiast nie zauważyłem wykorzystania metod statystycznych. Autor podaje dane statystyczne i to jest oczywiście jak najbardziej prawidłowe, nie stosuje jednak metod statystycznych.

W pracy można zauważyć zastosowanie analizy systemowej przy badaniu relacji między państwem a Kościołem, miejscu Kościoła w systemie. Było to istotne z punktu widzenia pokazania obszarów działań lobbingowych. W dysertacji metodę porównawczą zastosowano przy analizie dokumentów i ewolucji roli Kościoła w systemach politycznych. Przy pomocy analizy instytucjonalno-prawnej przedstawiono relacje państwa, administracji publicznej ze związkami wyznaniowymi. Autor stosując opis historyczny przedstawił miejsce Kościoła w procesie transformacji ustrojowej i zmian jego pozycji w państwie w kolejnych latach. W pracy doktorskiej poruszono też także kwestie analizy podejmowania decyzji dotyczących lobbingu Kościoła. Te metody badawcze zostały adekwatnie dobrane do potrzeb tematu i zastosowane w poszczególnych częściach rozprawy.

Właściwy przebieg w przygotowanej rozprawie miał też proces badawczy. Przyjęty okres badań zostało uzasadnione przez autora. W mojej ocenie zakres czasowy został określony prawidłowo.

Struktura pracy

Recenzowana praca składa się ze wstępu siedmiu rozdziałów, zakończenia i bibliografii i aneksu. Całość liczy 355 stron, bez bibliografii 307 stron. Praca posiada konstrukcję problemową. We wstępie doktorant zarysował podejmowaną tematykę przedstawił cel pracy, pytania, metody badawcze, omówił ogólną konstrukcję pracy oraz stan badań nad problemem poruszonym w rozprawie.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Podstawy teoretyczne badania związków religii i polityki* Autor porusza kwestie związane z teorią badań nad relacjami religii i polityki, definiując religię oraz rolę Kościoła i związków wyznaniowych. Wyjaśniono pojęcie lobbingu i lobbingu religijnego, polityki wyznaniowej. Ta część jest podstawowa dla w całości pracy, dla celu, zaplanowanej koncepcji, omówienia przebiegu i wyników badań. Określa pojęcia i ramy teoretyczne. Myślę, że można by pominąć część dotyczącą politologii religii jako subdyscypliny nauk o polityce, to nie jest temat pracy. W tym rozdziale doktorant wprowadził treści bardzo ważne, wprowadzające w poruszaną w kolejnych częściach pracy tematykę.

Rozdział drugi *Proces kształtowania relacji państwa polskiego i Kościoła katolickiego po XVIII wieku* nieco wykracza poza ramy czasowe przyjęte w rozprawie. Ma charakter historyczny. Ukazano w nim kształtowanie się relacji państwa, narodu i Kościoła na przestrzeni wieków, poprzez czas zaborów, II RP aż po PRL. Rozdział ważny aczkolwiek skoro praca skupia się na okresie po 1989 roku (ze szczególnym uwzględnieniem lat 2015–2023), należy pilnować, aby rozdział historyczny nie zdominował objętościowo całej dysertacji. Powinien on pełnić rolę wyłącznie genetycznego tła. Na uznanie zasługuje sposób w jaki autor posługuje się źródłami i przeprowadza na ich podstawie wywód.

Problemom *Relacji państwo–Kościół w III Rzeczypospolitej* poświęcono rozdział trzeci dysertacji. Autor poruszył w nim podstawy prawne, obecną pozycję Kościoła katolickiego w Polsce. Relacje między państwem a związkami wyznaniowymi. Z jednej strony rozdział Kościoła i państwa z drugiej Konkordat, udział osób duchownych w uroczystościach państwowych i kwestie finansowania Kościołów i duchownych przez państwo. Interesująca jest część poświęcona „obrazie uczuć religijnych”. Osobny podrozdział odnosi się do pozycji majątkowej kościoła i spraw finansowych. To bardzo dobrze napisana część pracy, można zgodzić się z autorem, że „potęga gospodarcza Kościoła katolickiego jest jednym z kluczowych wyznaczników jego siły społecznej i politycznej” (s. 105). Autor omawia też kwestie obecności symbolicznej i przewagę Kościoła katolickiego nad innymi wyznaniem.

Rozdział czwarty *Wymiary lobbingu Kościoła katolickiego w Polsce* porusza ten problem w wymiarze instytucjonalnym, politycznym, gospodarczym i edukacyjnym. Stanowi zasadniczą, najważniejszą pod względem tematu i przyjętych założeń część pracy. Oczywiście rozumiem to, że część analizy musiała zostać oparta na źródłach publicystycznych i to jest w pełni uzasadnione. Autor zauważa pozycję Kościoła jako lobby na tle innych organizacji czy środowisk i identyfikuje tego przyczyny i wyjaśnia różnice. Przedstawiono też w jakich obszarach i przy pomocy jakich narzędzi Kościół prowadzi działania lobbingowe. W tym rozdziale poruszono też ważny problem kryzysu wizerunkowego Kościoła i wskazano jego przyczyny na w wymiarze politycznym. Autor porusza też gospodarczą stronę pozycji i wpływu Kościoła na decyzje, pozyskiwanie i utrzymanie majątku, opodatkowanie księży. Nieco mniej miejsca poświęcono wpływaniu Kościoła na edukację. Wywód Autora w tym rozdziale jest bardzo interesujący, oparty o liczne źródła, logiczny.

W rozdziale piątym przedstawiono sposoby w jaki Kościół realizuje swoje cele przy pomocy „miękkiej siły”. Zaangażowanie duchownych w życiu społeczności lokalnych. Udział w uroczystościach i różnych wydarzeniach związanych tradycją i kulturą. Autor dysertacji wskazuje też na działania przedstawicieli Kościoła w celu wpłynięcia na obsadzanie stanowisk

osobami będącymi pod silnym wpływem Kościoła oraz działalność w obszarze mediów. W kontekście lobbingu przybliżono w pracy działalność organizacji religijnych związanych z Kościołem. Interesujące są rozważania nad „opłacalnością dla polityków manifestowania przywiązania do tradycji i katolicyzmu” w kontekście pozyskiwania wpływu (s. 172). Jest to interesujący rozdział w którym autor poruszył ważne problemy związane z przyjętymi założeniami badawczymi.

W rozdziale szóstym *Lobbing kościelny i jego implikacje dla państwa polskiego próba oceny wybranych obszarów* Doktorant odniósł się do skutków działań lobbingowych Kościoła. Przekroczył przy tym założone ramy czasowe badań, w tym wypadku słusznie, wskazując na znaczenie działalności Kościoła dla zachowania tożsamości narodowej i niepodległości państwa. Omawia też wpływ na ważne sprawy obecnej polityki państwa, integrację europejską, kulturę. Stosując autorskie narzędzie badawcze poddał analizie między innymi reakcje Kościoła w Polsce na przemiany społeczne a także problemy z aferami związanymi z przypadkami pedofilii, które dotyczyły również Kościoła w innych państwach i przyczyniły się do ograniczenia jego pozycji. W rozdziale siódmym podjęto się między innymi wskazania kierunku ewolucji miejsca Kościoła w Polsce w odniesieniu to przykładów wybranych państw. W zakończeniu Autor przedstawia podsumowanie swoich rozważań i weryfikuje hipotezy badawcze. Przedstawia także wnioski do dalszych badań.

Przyjęta struktura pracy jest poprawna, umożliwiła zrealizowanie przedstawionych zamierzeń badawczych. Rozdziały zostały napisane w sposób zrozumiały. Autor na ogół konsekwentnie wykorzystuje przyjętą terminologię i ustalenia metodologiczne.

W opracowaniu zwraca uwagę dobór źródeł. Bibliografia obejmuje 48 stron, podzielona została na: I źródła, w tym dokumenty akty normatywne, dzieła klasyczne, pisma społeczno – polityczne i filozoficzne, pamiętniki, wspomnienia, relacje; publicystykę prasową; biografie; źródła statystyczne. II opracowania naukowe oraz III netografię. Autor dokonał dużego wysiłku w procesie zebrania i opracowania szeregu publikacji, dokumentów i danych, które wykorzystał w pracy. Ten wysiłek należy pozytywnie ocenić. Autor wykazał się umiejętnością przeprowadzenia odpowiedniego doboru badanego materiału a informacje wykorzystał umiejętnie stosując przyjęte metody badawcze.

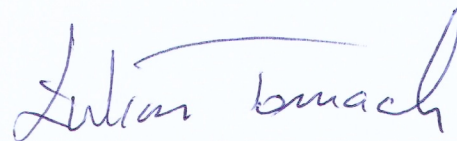
Konkluzja

Sposób przeprowadzonej analizy i wyciągnięcie z niej wniosków należy ocenić pozytywnie. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest interesująca, stanowi wkład do rozwoju dyscypliny nauki o polityce i administracji. Praca poszerza dotychczasową wiedzę w

zakresie poruszanej tematyki nie tylko o szereg nowych danych wynikających z przeprowadzonych badań, lecz także liczne interesujące wnioski i interpretacje.

Reasumując stwierdzam, iż oceniam pozytywnie recenzowaną rozprawę doktorską. Autor wybrał interesujący i jednocześnie bardzo aktualny, wymagający dużego nakładu pracy temat, który został poprawnie sformułowany. Doktorant zebrał źródła, dokumenty, literaturę, opisał i wyjaśnił badany problem, przeprowadził analizę. W większości dobrze sformułował pytania i hipotezy, zastosował właściwie dobrane metody badawcze. Dysertacja jest oparta jest na bogatej bazie źródłowej. Sposób przeprowadzenia badań, formułowanie wniosków wskazują na opanowanie przez Doktoranta warsztatu metodologicznego. Praca charakteryzuje się logiczną strukturą a Autor posługuje się poprawnym stylistycznie i komunikatywnym językiem. Pracę oceniam pozytywnie.

Dlatego też stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr. Artura Ryszkiewicza pt. *Lobbing Kościoła katolickiego w Polsce po przemianach ustrojowych 1989 roku* spełnia wymogi określone dla rozpraw doktorskich określonych w art., 187 ust, 1-2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571, z późn. zm.).

Dr hab. Łukasz Tomczak, prof. US